

Το χρονικό του Τατοΐου

Κώστας Μ. Σταματόπουλος
Ιστορικός-Συγγραφέας

Είκοσι πέντε χιλιόμετρα βορείως της Αθήνας το κτήμα του Τατοΐου μοιάζει με ένα τεράστιο στανόμακρο πρανές, αλκαλιμμένο από βαθιά ρέματα, που ξεκινά από τους Αδάμια της Πάρνηθας, μέσα στα έλατα, σε υψόμετρο 1033 μέτρων. Τα δύο τρίτα του κτήματος καλύπτονται από δάσος, το δε υπόλοιπο είναι γήρως πετρώδεις εκτάσεις, ελασιές, αμπέλια και καλλιεραιμένα αγροί. Το καλλιεργούμενο τμήμα αυξήθηκε εφέστερα τα 850 στρέμματα. Το Τατόι επομένως ήταν πρώτα και κυρία δάσος, καθώς και κτήμα αναψυχής. Δασικοί δρόμοι μήκους τεκταμένων χιλιομέτρων, οι περισσότεροι χαράσσονται από τους δύο πρώτους δαυούς διευθυντές του κτήματος, τον Λουδοβίκο Μύντερ(1873-1892) και τον Θόδωο Βάισμαν (1893-1914), διακλαδίζονται μέσα στο κτήμα, διασχίζοντας το πευκοδάσος ή περνώντας τις ρεματιές, πάνω από κομμάτια πέτρινα γεφύρια, τρία από τα οποία φέρουν λαξευμένο στην κορυφή του τόξου τους το έμβλημα του Γεωργίου του Α' και τη χρονολογία της κατασκευής τους: 1876 και 1877. Τα γεφύρια, η κεντρική οδός του κτήματος - που ήταν ταυτόχρονα και τμήμα της δημοσίας προς τον Ωρωπό και τη Χαλκίδα - καθώς και η οδός προς την Κίβρα είναι επομένως τα σημαντικότερα έργα οδοποιίας της εποχής του Αλεξάνδρου Κουμουνδούρου. Η εκπληκτική σε έκταση και αισθητική ποιότητα υποδομή του Τατοΐου, μοναδική στη χώρα μας, συμπληρώνεται με δύο μικρές τεχνητές λίμνες, την πασιγνήσιτη στους αθηνάϊους ενδοκίμους Κίβρα και τις Λίμνες, στις οποίες εφάπτεται το νερό μέσω ενός συστήματος αγωγών από το Κακούρη της Πάρνηθας και τα υψώματα του Προφήτη Ηλία, για να ποτίζει παρακάτω τους αγρούς και να τροφοδοτήσει τις κατοικίες των ανθρώπων. Παρόλο που από ιστορική πλευρά το ενδιαφέρον του Τατοΐου είναι κυρίως νεοελληνικό, το κτήμα περιλαμβάνει στα όριά του τα ερείπια ενός μικρού οχυρού της εποχής του Πελοποννησιακού πολέμου στην κορυφή του βράχου Κατομήδι, λείψανα οχυρώσεων της ακροπόλεως της αρχαίας Δεκελίας στο Παλαιόκαστρο, καθώς και έναν πύργο, σωζόμενο σε αρκετό ύψος και χρονολογούμενο στους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, γνωστό ως «Γαλασιμπουργό». Ο Γεώργιος Α' είχε επίσης δημιουργήσει ένα μικρό μουσείο με αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής.

Στο κέντρο του κτήματος, στην πιθανολογούμενη θέση της αρχαίας Δεκελίας, ο οικισμός Τατόι, αποτελούμενος από περίπου είκοσι πέντε, μικρές κλίμακας, κίματα, διασπάρτα μέσα στη βλάστηση, χωριστά σε τρεις ενότητες: α) το «κωμό», αποτελούμενο από κτήρια αγροτικής χρήσεως, όπως το παλάτι και το νέο βουταπέσο, το χοιροστάσιο και το σταύλο για τα άλογα, μόνιμες κατοικίες χωρικών και καταλύματα εποχικών εργατών του κτήματος, το χάλι/καπηλειό/παντοπωλείο, αποθήκες και το ξενοδοχείο που λειτουργούσε από το 1890 έως τα 1936, β) το τμήμα της διοικήσεως, αποτελούμενο από τρία κτίσματα, τέλος δε γ) το καθαρώς αμιγρό κτήμα, με τη βασιλική έπαυλη και τα βοηθητικά γειτονικά της περίπτερα, που καταλήγει στο ύψωμα, στους νεοκλασσικούς στρατώνες της ανατολικής φρουράς. Τα παλαιότερα από τα σωζόμενα κτίσματα χρονολογούνται στα 1873, ενώ τα νεότερα ανήκουν στο πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1950. Από το 1910 και πέρα, το Τατόι αρχίζει να χάνει τη ρυθμολογική του ενότητα (στην οποία είχε ήδη σαφώς διαταραχθεί η άνεση, στην αρχή 1884-1886, της βασιλικής επαυλής, κτίσματα ερμαφροδίτου, ηπίως νεογοτθικού ρυθμού), καθώς στα αρχικά είτε «ελληνοβελβητική» (κατά τη διατύπωση του Κωνσταντού Τάλλερ), είτε «έντονα βορειοευρωπαϊκής μορφής κτήρια, που έκαναν το Τατόι του 1900 να μοιάζει με δανδικό χωριό, προσπίνοντας νέα, νεοκλασσική εμπνεύσεως, όπως οι στρατώνες ή το κτήριο του προεδρικού (1919) εν συνεχεία άλλα, εντελώς ανεπιτήδετα, όπου όμως σχεδόν πάντοτε οι απαιτήσεις της λειτουργικότητας δεν συγκρούονται με εκείνες της αισθητικής». Είναι έργα των αρχιτεκτόνων Ερνέστου Τάλλερ - αρχιτέκτονα του πρώτου ανακτόρου (1872-1874) -, Σάββα Μπούκη - που έκτισε την βασιλική έπαυλη, αντιγράφοντας στα 1880, κατ' ενόλην της βασίλισσας Ολγας, την έπαυλη Farm στο Πέτεροφ της Αγίας Πετρούπολης - Αναστασίου Μεταξά, Κωνσταντίνου Σκακελιάδη, Μαυλίου Λαζαρίδη, Αλεξάνδρου Μπαλατζή και Κωνσταντίνου Γκίνι. Σε μικρή απόσταση από τον οικισμό, στο οροπέδιο της κορυφής της Παλαιόκαστρο, θέση της ακροπόλεως της αρχαίας Δεκελίας απλώνεται, μέσα στα πεύκα, το βασιλικό κωμμάτι, το οποίο εκτός από τα μεμονωμένα απέραντα μαρμαρίνια νημάτια, περιλαμβάνει ένα μουσείο (1936-1939) καθώς και το κομμάτιο βυζαντινού ρυθμού παρεκκλήσιου της Αναστάσεως (1899).

Η βασιλική έπαυλη και η αρχοντική δίπλη ημικυκλική σκάλα του κήπου σε φωτογραφία του έτους 1908.

Ο πυρήνας του κτήματος, απαριθμούμενος από τα τρία πρώην οθωμανικά τοιαφικά Τατόι, Μαχούνια και Λιπέστα, τα οποία διεσχέθη από την αρχαιότητα, η αμαρική οδός προς τη Χαλκίδα, πωλήθηκε στα 1872, από τους τότε ιδιοκτήτες του Σκαρλάτο Σούτζα και την σύζυγό του Ελπίδα Α. Καντακούρη, στον βασιλιά Γεώργιο Α', που είναι ο πραγματικός δημιουργός του Τατοΐου. Στον πρώτο πυρήνα των 20.000 στρεμμάτων, ενώθηκε στα 1877/1878, στα νότια, το Μπάφι και το Κεραμίδι, εκτάσεις που ήταν εν μέρει κρατικές και εν μέρει ιδιωτικές, καθώς και στα βόρεια, πάνω από το Κατομήδι, στα 1891, το οροπέδιο της Άριζας, πρώην ιδιοκτησία Σούτζα, τότε δε τμήμα μικρό των απέραντων κτημάτων του Ανδρέα Συγγρού. Όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, το Τατόι, που στην ακμή του εφέστερα τα 47.000 στρέμματα, ήταν από τα μικρότερα μεγάλα γαιοκτήματα της Αττικής! Αποτελούμενο κυρίως από δάσος, είναι φυσικό οι κύριες τομές στην ιστορία του να είναι καταστρεπτικές πυρκαγιές, με μεγαλύτερες εκείνες του 1916, του 1945 και του 1974: παρόλο που και οι τρεις μεγάλες αυτές φωτιές συμπίπτουν με τις πιο παραγμένες περιόδους της πρόσφατης ιστορίας μας μόνο οι δύο τελευταίες οφείλονται σε εμπρησμό και επομένως σε πολιτικά αίτια.

Χώρος αυστηρά ιδιωτικός της βασιλικής οικογένειας, το Τατόι παρέμεινε κατά κανόνα κλειστό στην ιστορία με κάποιες σπάνιες όμως εξαιρέσεις, όπως το καλοκαίρι του 1915 ή το χειμώνα και την άνοιξη του εφέστερα τραγικού 1941. Τρεις κυβερνητικές ορκίστηκαν εκεί: του Ελευθερίου Βενιζέλου τον Αύγουστο του 1915, του Δημητρίου Ράλλη τον Νοέμβριο του 1920 και του Γεωργίου Πανσφάνου τον Φεβρουάριο του 1964. Μεταξύ του εντυπωσιακού αριθμού των επισκεπτών του, αριθμείται το σύνολο περίπου των ελλήνων πρωθυπουργών, καθώς και αστροφωφική πλειάδα ξένων επιστημών από τον Εδουάρδο Β' και την Αλεξάνδρα της Μεγάλης Βρετανίας, τον τσάρο Νικόλαο Β' και την Ελισάβετ της Αυστροουγγαρίας, έως την Τζάλι Κένεντυ. Θα προσθέταμε στους σημειωμένους επισκέπτες τον Χάλι Σελάσε, τον Αντενδούερ, τον Νίξον και τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Προσωπικότητες των γραμμάτων και της τέχνης ανέβηκαν επίσης στο τότε βασιλικό κτήμα, από τον ελληνιστή και αρχαιολόγο Ερνέστο Κούρτιο, και τον δανικό μουσουργό Καρλ Νίλσεν έως τον Κωνσταντίνο Τζιάτο, τον Στρατή Μυριβήλη, τον Ηλία Καζάν, τον Δημήτρη Μπατόπουλο, την Τζίνα Μπαχούρη, τον Βύλαγγε Κεμπ, τον Ροστρόποβιτς και τον Γεωργίου Μενούνου. Είναι αποκομμάτιο προφανές ότι στο Τατόι - που από τα 1973 παραμένει ανοικτό σε εμπρησμούς και λεηλασίες και που μόλις πρόσφατα χαρακτηρίστηκε διατηρητέο από το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων - γράφει στην πρωτοβουλία της Ελληνικής Εταιρείας για την Παιδεία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς - συνδυάζεται κατά τρόπο μοναδικό, η φύση η αρχιτεκτονική και η ιστορία.

* Η συναρπαστική ιστορία του αποκαλύπτεται με κάθε λεπτομέρεια στο δίτομο έργο Το Χρονικό του Τατοΐου (1800-2003) του Κώστα Μ. Σταματόπουλου, που πρόσφατα κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Κανά.